
ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ И ХОЛОКАУСТ

—

НОВОСАДСКА РАЦИЈА

21. – 23. ЈАНУАРА 1942.

РАЦИЈА У ЈУЖНОЈ БАЧКОЈ, ЈАНУАРА 1942.

- *Ледени дани* (дводелна емисија РТС)

https://www.youtube.com/watch?v=IsSTD1R2Us&feature=emb_title

<https://www.youtube.com/watch?v=MqHjztEvdpo>

ИЗВЕШТАЈ ПУКОВНИКА ЛАСЛА ДЕАКА, КОМАНДАНТА РАЦИЈОМ У ШАЈКАШКОЈ ОБЛАСТИ 6. ЈАНУАРА 1942.

„Уопште се може рећи да је већи део становништва злонамеран, балкански, за кога не би било штета ако би нестало са лица земље.”

Ferenc Szombathelyi, рођен као Ferenc Knausz или Ferenc Knauz
(начелник генералштаба)

Vitéz Ferenc Feketehalmy-
Czeydner
(командант Рације)

Grassy József
(Нови Сад)

László Deák
(Шајкашка и Бечеј)

ДРУГАЧИЈИ ГЛАСОВИ

Pál Teleki

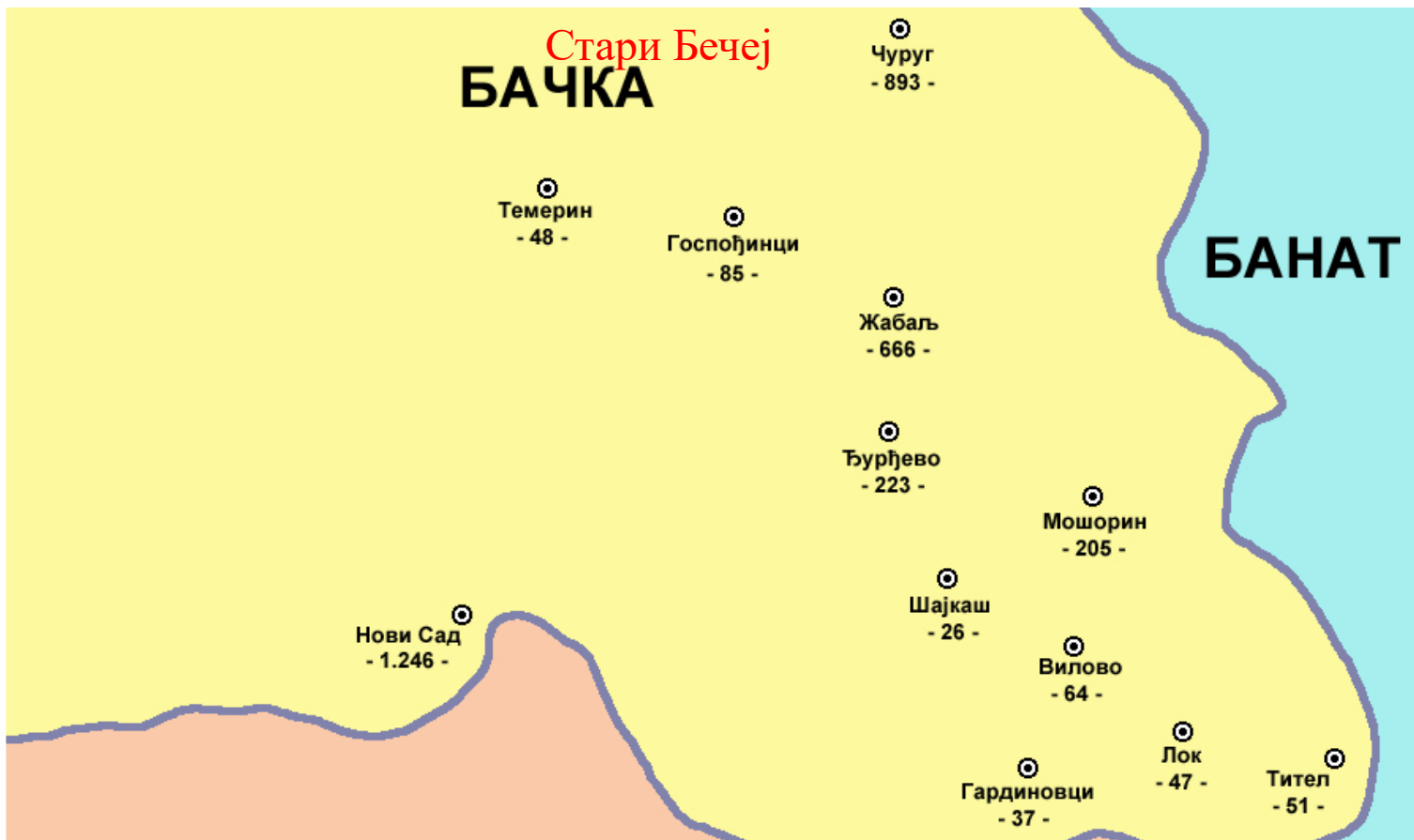

Endre Kálmán Bajcsy-Zsilinszky
(одХортијевог сарадника до антифашисте)

Из писма премијеру Гардошију:
„Требало би да подигнем свој глас
протеста против оног начина, против оног
садистичког германског стила, против
нечовечности и противзаконите,
неодговорне акције и крвопролића, услед
чега је ради одмазде због жабаљског
устанка безначајних размера побијено
наводно 1800 српских душа, међу којима
је било и недужне деце, одојчади. жена и
девојака.”
19. јануар 1942.

ТЕРМИНОЛОШКА НЕДОСЛЕДНОСТ (ЧЕТНИЦИ/ПАРТИЗАНИ?), АЛИ ДОСЛЕДНОСТ У УБИСТВИМА И ПЉАЧКИ

- https://www.youtube.com/watch?v=IsSTD1R2Us&feature=emb_title (12:9 – 14:57)

Чуруг

Ђурђево

Бечеј

Жабалъ

М
о
ш
о
р
и
н

Тиса код Титела

Гардиновци

Л
о
к

НОВИ САД

21. – 23. ЈАНУАРА 1942.

Командант Рације био је Ференц Фекетехалми Цајднер, а командант града Јожеф Граши. Два дана све комуникацијске везе са Будимпештом су у прекинуте, чиме су актери злочина створили услове да делују самостално.

ИСТОРИОГРАФИЈА

21. јануар 1942. око 6 сати ујутру:

„Пошто се на подручју Новог Сада крију разна сумњива лица као и велика количина оружја, то је Министарство војске наредило да се одржи претрес свих станова као и легитимисање свих лица. Наређује се грађанима који код себе имају каквог оружја, да га одмах предају најближој команди. Наређује се да се свако задржава у стану где је пријављен. Слободно кретање дозвољава се само државним чиновницима, фабричким радницима као и сваком грађанину колико му је потребно да набави најнужније животне намирнице за одређени дан. У сваком случају свако мора располагати са потребном легитимацијом, а кретање је дозвољено само средином улице. Жалузије на прозорима морају бити спуштене и не сме се гледати на улицу. Код кога се буде нашло сакривено оружје, или ко буде код себе држао сумњива лица, тај ће бити изведен пред војни суд.”

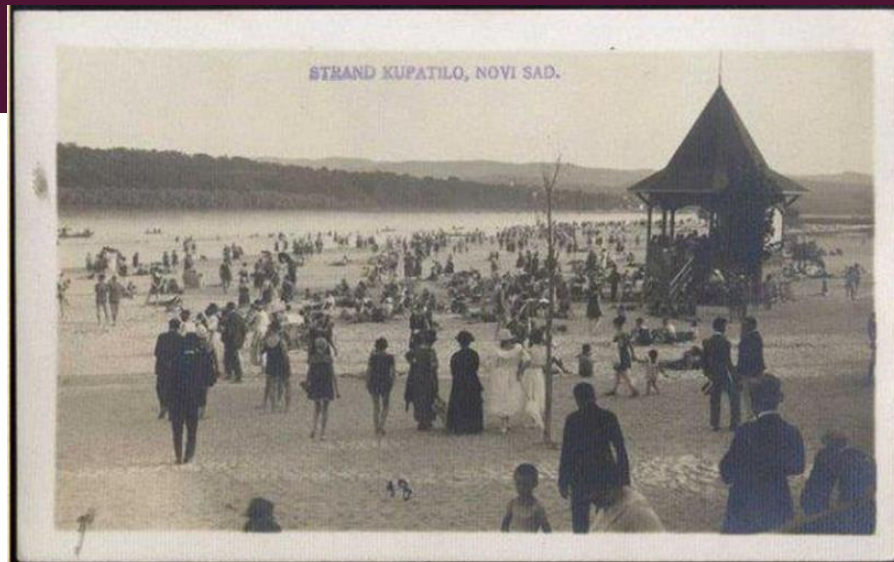
*Плакат којим је окупациона
власт најавила Рацију.*

ПРЕОКРЕТ У НОЋИ 22./23. ЈАНУАР

- У прва два дана нема масовних убијања (убијено је 41 лице)
- Експлицитни захтев да се убија више (Фекетехалми Цајднер тражи да се поступа као у Шајкашкој)
- Тежиште се са Срба пребацује на Јевреје
- Инсценирани напад четника
- Казани са румом на улици
- У смирај трећег дана Сомбатхељи авионом шаље наређење да се са злочином прекине.
- У Новом Саду је убијено више од осам стотина Јевреја.
- Од више од 3800 жртава Рације у јужној Бачкој, више од 1000 њих су били Јевреји.

ТОПОГРАФИЈА ЗЛОЧИНА – РЕСЕМАНТИЗАЦИЈА

Штранд

Соколски дом

Улице
града

Игралиште НАК-а

Трифковићев трг

ТЕКСТУАЛНА СВЕДОЧАНСТВА - ГРАД -

„ Како је Рација прошла? Кренула сам у школу и одједном видим плакате на све стране да се сви врате кућама, да спусте капке, ролетне, да оставе отворена врата и да се никуд не мичу три дана. Дођем кући, и мама је наравно била код куће, и онда је кренуло. Долазили су и код нас, дошли жандарми с перушком, па не знам, још двојица-тројица. Дођу, траже документа и мама, која није знала мађарски... али је, како је проговорила, не знам. Она је, с обзиром на ту ситуацију, тражила од својих, тамо из Загреба, да јој пошаљу њену крштеницу. И она им показује да је Хрватица, а ја стојим на вратима: – А ко вам је то? – Па, каже, ћерка... А ја била плавуша и имала плетенице, нисам била јеврејски тип. А они на списку имају Миру и Љерку. Љерка је нешто пре рације била пуштена из злогласне Армије, где су је мучили окупаторски иследници: – А где оне станују? У ствари, они су имали списак за одређене особе које су свакако морали да ликвидирају, а ово друго – успут. Па док траје, траје. Њих су хтели да ликвидирају јер је њихов тата имао шпедицију и онда су из Мађарске долазили људи који су руководили имовином Јевреја. Човек који је био постављен мислио је: кад њих ликвидира, он је сигуран власник. Тако да су њих пронашли. Нису се ни враћали код нас. Трајало је три дана.”

Леа Љубибратић, *Јеврејке, животне приче жена из Војводине*

ИВАН ИВАЊИ, СЕЋАЊЕ:

„Моји школски другови Мађари после оног јануара за време окупације су и међусобно почели да говоре српски да би тиме исказали свој ужас, а можда и да би показали да су другачији од „оних са севера”, Мађара из Мађарске, јер убице у униформи, пре свега жандари, али и припадници редовне војске и речне ратне морнарице, нису били мештани.”

СОКОЛСКИ ДОМ

—

ЛЕГИТИМАЦИОНИ ОДБОР

„Попео се степеништем до велике сале и покушао да отвори врата. Стражар му је видео траку са кукастим крстом на рукаву, пропустио га и пошао ћутке за њим. Од силног народа нису се у сали више разазнавали редови седишта ни пролази међу њима. Само су се наслућивали и у глувој тишини чуло се како невидљиве столице крцкају под тежином која их је притискала. Све је било као у загушљивој чекаоници железничке станице пред долазак воза који све треба да повезе. Људи су ћутећи гледали преда се, држећи на крилима завежљаје које су успели да сакрију и унесу у салу. Пушили су последњи дуван и гризли усне. Жене су безгласно плакале и отирале поцрвенеле, упаљене очи. А сви су, мушкарци, жене и деца, у густо набијеној гомили, пажљиви и утишани, гледали у истом правцу, лицима окренути позорници и завеси, која се никако није подизала у тој немој, најнапетијој и најузбудљивијој позоришној представи на свету, не показујући, али јасно дајући на знање шта се иза ње крије и шта би се показало пред очима гледалаца ако би се подигла.”

Ерих Кош, *Новосадски покољ*

ИГРАЛИШТЕ НАК-А

„Овде ћу се ипак послужити једном малом дивергенцијом, везаном за један фудбалски празник НАК-а на овом игралишту. Као један од најбољих клубова I разреда негде средином последње деценије пред рат, кад се Војводина такмичила у Националној лиги, НАК је „млео“ градске ривале, константно добрим играма. Позвао је у госте Београдски БСК као државног првака, да би опробао своје реалне „домете“. На најављену „Фешту“ стигли су сами репрезентативци: Моша Марјановић, по многим највећа звезда предратног фидбала, Александар Тирнанић, Божовић и др. звучна имена нашег играчког састава. Са руководством, играчи НАК-а стигли су фијакерима на игралиште. Уз звуке војног оркестра и присуство преко 2000 гледалаца, бурно су поздрављени и „плави“ предвођени: Хасом, Турзом, Котрбом, Велкером и друговима, а потом су примили неочекивано, туце голова. Прослављени мајстори Београдског тима „испрашили“ су домаћи тим са 12:0.”

Светислав Распоповић, *Прошлост, фудбал у нашем граду*
и СК Јуда Макаби–Нови Сад 1920-1941

ИГРАЛИШТЕ НАК-А

„У јужном делу града, са појаса уз железничку пругу, патроле су од неко доба одводиле хапшенике на фудбалско игралиште. Месар Мартин Роберт, из Легитимационог одбора, у чизмама, уским јахаћим чакшираина, с хитлеровским знаком на рукаву кратког кожног капута, наметнувши се за заповедника војсци и жандарима у целом кварту, на свој начин је управљао рацијом и на игралишту изводио и уприличавао нарочите трке и такмичења. Свој штаб је сместио у бифе, где се лети публици точило хладно пиће, а зими служио чај клизачима. Из суседних кућа доносили су му ракију и храну. Прегрејану просторију застрли су ћилимовима из опљачканих станова да би било мекше и топлије. У малом купатилу, уз свлачионицу фудбалера, жандари су водом из тушева поливали наге хапшенике, већином Јевреје, занатлије и трговце, и изгонили их на студени ветар те се по њима одмах хватала кора леда. Постављали су их затим на железнички насип, иза игралишта, ређали их као дрвене лутке на војним стрелиштима и са прозора бифеа обарали их за опкладу из пушака, једног по једног.”

Ерих Кош, *Новосадски покољ*

ТРИФКОВИЋЕВ ТРГ И МИЛЕТИЋЕВА

„Др Војислав Дима: „Станујем у Милетићевој улици и то спрам самог угла одакле почиње Трифковићев трг... 23. јануара... приметио сам кроз прозор, на којем је ролетна била подигнута, како кроз нашу улицу мађарски жандарми и војници у кордону са једне и са друге стране терају средином улице — под пушком — масу цивилних грађана према Српској банци. Међу њима сам препознао др Балажа, адвоката, и његову супругу. Пошто владам мађарским језиком, изненада сам чуо команду „лези доле“ и тада сам видео да су неки полегали на земљу након чега су их војници из пушака са леђа убијали. Видео сам да су тада поред осталих убијени једна жена која је у наручју носила једно мало дете док је друго повеће другом руком за руку држала, и то заједно са својом децом, једна стара жена, која се је за све време крстила, једно девојче од својих 15 година као и један средовечан човек. Убијање се је догађало од краја куће Паје Јаковљевића (трећа од угла Милетићеве ул. и Трифковићевог трга) па до угла Милетићеве ул. — Трифковићев трг... Када је настала тишина, ја сам око једанаест чуо да је пред нашу кућу стао камион...”

Звонимир Голубовић, *Раџија у јужној Бачкој 1942.*

ТРИФКОВИЋЕВ ТРГ И МИЛЕТИЋЕВА

„Мозак господина Фројда, примаријуса. То бејаше парче замрзлог, пихтијастог меса, сасвим добро очуваног, као јагњећи мозак сервиран исцела (у Бечу, године 1930, у ресторану Данубиус). Снег окол, утабан гусеничастим траговима баканци и ципела са ексерима, као да бејаше малко отопљен једино око мозга, на којем су се јасно разазнавале таласасте вијуге, налик на вијуге у ораху, као и црвене нити капилара. Мозак је лежао тако у снегу, на углу Милетићеве и Грчкошколске улице, и чуо сам када је неко рекао коме је тај мозак припадао, чијој лобањи. Мозак господина Фројда, примаријуса, лежао је дакле на малој снежној ади, између две стазе утабане у снегу, интелигенција јасно издвојена из коре лобање, као шкољка из тврде смарагдне љуштуре, пулсирајућа, дрхтава мождана маса у снегу као у фрижидеру, али (знајући коме је припадао тај мозак) не као мозак идиота у стакленој посуди, него као мозак генија, конзервисан, сачуван у инкубатору природе, да би у њему (том инкубатору), ослобођен окова телесног, израстао неки мрачан бисер мисли, мисао најзад материјализована, кристализована.”

Данило Киш, *Пешчаник*

ШТРАНД

„Након три дана, 23. јануара (на рођендан моје драге Бежи) тачно у један сат појавио се наредник са два војника; деловао је љубазно и уљудно. Тражио је моју легитимацију, на шта сам му пружила исправу коју је потписао генерал Бајор: „Са овим ћете се за пет минута вратити из градске куће, изволите се само топло обући, напољу је минус 29.“ И ормане сам могла да затворим, ништа нису тражили. Хтела сам да обучем штофани зимски капут, на шта ми је он рекао да је боље да обучем бунду, напољу је ледено. Тада сам имала 65 година, послушала сам га, добро се утоплила и у његовој пратњи изашла кроз кућну капију. На улици је већ чекао дуг ред сакупљених Јевреја, гурнули су ме међу њих и повели у правцу једног трга где су чекали празни камиони да нас транспортују до Дунава. Убацивали су нас у камион попут смећа, све док се није напунио. И кренуо према Дунаву. На том камиону сам видеала загрљене људе у паровима, главног рабина, како стеже у рукама свитак Десет заповести, свако је ту ваљда имао неког свог, само сам ја стајала сама, без суза, још сам могла да стојим, ишчекујући да се догоди оно неизбежно. Кад смо стигли на обалу Дунава, одмах су нас постројили по петоро у ред и ми смо се лаганим корацима приближавали рупи у леду; у њу су након скидања одеће убацивани живи људи и деца. Ако би неко након тога још имао снаге и животног порива да се извуче, гвозденим вилама би га гурали назад. Велика дашчана ограда раздвајала је нашу петорку од целата. Када сам стигла на неких пет метара од места злочина, докотрљао се ауто са неколико особа у цивилу и покољ је заустављен.”

Терез Милер, *Истинита прича*

ШТРАНД

„Поново су се зачули пуцњи, потцртани штектањем, колона се опет мало померила напред. Хладноћа их је освајала. Војници су топотали ногама по угаженом снегу, лупкали се рукама под пазухо, кретали тамо-амо, можда и смењивали, али они, у колони, смели су само да стоје и да се повремено помере по неколико корака, како су се редови испред њих полако развлачили. С времена на време, митраљез тамо напред — али све мање далеко, све јасније, оштрије — просуо би своје ужурбане рафале, праснуо би понеки хитац, а затим би прошли минути у којима се чуо само жагор гомиле, расцепљен овде-онде плачем деце, коју су матере, преморених руку, давале другима у наручје. Колона се згледала, пренераженим очима, питајући се је ли могућно то што их чека. Чинило им се да није, да се тамо напред врши ипак нека врста провере, кроз коју они морају бити пропуштени, са својим исправним документима, мада их је бунило то што се са те провере нико не враћа, сем, можда, надали су се, на неку другу непознату страну. Узели су се под руке, стискајући се једно уз друго, да одагнају дрхатвицу од зиме и страха. Али, корак по корак, ближили су се улазу у купалиште, део колоне испред њих био је сад већ прегледан, а позади, иза њих, она је у истој сразмери расла, предочавајући им слику живе текуће траке или млина на ногама које поступно иде у сусрет жрвњу. Једној девојчици је позлило и мати ју је повела до јарка да бљује, но одмах је притрчао стражар и потерао их назад, те се млаз из уста детета расуо по обући најближих. На то је један старац, заневши се у реду, пао, лицем у снег, а црни шешир откотрљао му се са седе главе пут тротоара. Опет је притрчао исти стражар, повикао на старца да устане, мунуо га цокулом, а онда се до њега сагнуо и Слободан Кркљуш, гурнуо своје руке старцу под пазухе и покушао да га подигне. Стражар је урликнуо на Слободана да одступи, но овај га, вероватно, није чуо, или је порив да помогне био у њему јачи, тек, остао је над старцем, дижући га с напором из снега. Војник је стргао с рамена пушку нанишанио, опалио узастопце двапут, и Слободан се срушио на старца и остао заједно с њим непомичан.”